

היסטוריה

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

עליך לענות על חמש שאלות, כמפורט להלן.

מן השאלות שתבחר לענות עליהן, חובה לבחור לפחות שתי שאלות שיש בהן מקור.

פרק ראשון	—	(20×1)	—	20 נקודות
פרק שני	—	(15×2)	—	30 נקודות
פרק שלישי	—	(25×1)	—	25 נקודות
פרק רביעי	—	(25×1)	—	25 נקודות
סך הכול	—			100 נקודות

שים לב: תלמיד שאושר לו מבחן מותאם יענה על ארבע שאלות: על שאלה אחת מן הפרק הראשון,

על שתי שאלות מן הפרק השני ועל שאלה אחת מן הפרק השלישי או מן הפרק הרביעי.

אין חובה לבחור בשאלה שיש בה מקור.

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. המלצה לחלוקת זמן: פרק ראשון — כ־20 דקות; פרק שני — כ־40 דקות;

פרק שלישי ופרק רביעי — כ־30 דקות לכל פרק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טייטה.

כתיבת טייטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שים לב: מן השאלות שתבחר לענות עליהן, חובה לבחור לפחות שתי שאלות שיש בהן מקור.

פרק ראשון (20 נקודות)

בפרק זה ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת:

בית שני (שאלות 1-3)

או

ערים וקהילות בימי הביניים: בגדד (שאלות 4-6) או פראג (שאלות 7-9)

ממדינת מקדש לעם הספר — בית שני (20 נקודות)

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 1-3.

1. מקור — הממלכה החשמונאית

א. לפניך קטע העוסק ביחס של תושבי הארץ כלפי מדיניות הגיור שנקטו השליטים החשמונאים.

מדיניות זו [מדיניות הגיור] לא הייתה בת־ביצוע בכל מקום ובכל תנאי. הצלחתה הייתה מותנית בנטייה חיובית של האוכלוסייה המקומית אל היהדות והיהודים. נטייה שכזאת הייתה רווחת, כמדומה, בקרב חלקים נרחבים של האוכלוסייה השמית המקומית בארץ. ביסוד נכונותם של האדומים להתגייר עמדו כנראה כמה עובדות: לא היה מחסום של שפה בינם לבין היהודים, שכן הלשון הארמית הייתה משותפת לאלה וגם לאלה. כמו כן, אפשר שהייתה כבר קודם לכן השפעה יהודית דתית ותרבותית באדום ובגליל. ליהודים ולאוכלוסייה השמית בארץ־ישראל היה גם אינטרס משותף לסלק את השלטון הסלווקי ולדחוק את רגלי הפוליים [הערים] ההלניסטיות, בנות חסותו, ממעמדן כפוליים. מעמד זה הכפיף להן חלק מן האוכלוסייה הילידית [המקומית] שאותה ניצלו לטובתן. מבחינה זו ראו האדומים את השלטון היהודי כמשחרר ולא ככובש. לכן נקלטה היהדות בהצלחה בקרב תושבי אדום והגליל, אך לא אצל תושבי הערים ההלניסטיות שבקרבתם או בגבולם. דוגמה לכך הן הערים מְרֶשָה ואדוֹרְיָם באדום שנהרסו, בעוד שתושבי אדום עצמם התייחדו והשתלבו במדינת החשמונאים.

גם אזרחי ערים הלניסטיות אחרות גילו בהמשך התנגדות עיקשת ליהודים. רובן ככולן נכבשו בכוח, ומקצתן נהרסו עד היסוד ותושביהן גורשו ממקומם. דוגמה בולטת לכך היא העיר פְּלָה (פְּחָל), שנכבשה בידי אלכסנדר ינאי, ומסירבו תושביה להתגייר – נהרסה כליל.

(א' רפפורט, מגלות לקוממיות: מגלות בבל עד ירידת בית חשמונאי; יח' 7-8, האוניברסיטה הפתוחה, 1990, עמ' 63)

על פי מה שלמדת, מדוע נקטו השליטים החשמונאים מדיניות של גיור?

על פי הקטע, הצג שני גורמים שסייעו למימוש של מדיניות זו, והסבר גורם אחד שעיצב זאת.

(12 נקודות)

ב. מדוע חל שינוי במעמד השליטים החשמונאים במהלך תקופת שלטונם? הבא שתי סיבות.

הצג דוגמה אחת לשינוי זה. (8 נקודות)

/המשך בעמוד 3/

2. הורדוס "מלך חסות"

- א. מהו "מלך חסות"? הסבר שני שיקולים של הרומאים למנות מלך חסות ביהודה. (10 נקודות)
- ב. מדוע עורר שלטונו של הורדוס התנגדות בעם היהודי? הבא שלוש סיבות. (10 נקודות)

3. "המרד הגדול" ותוצאותיו

- א. הצג שני טיעונים של המתנגדים למרד הגדול, ושני טיעונים של התומכים ביציאה למרד. (12 נקודות)
- ב. מדוע הוביל חורבן בית המקדש למשבר עמוק בחברה היהודית? הבא שתי סיבות. (8 נקודות)

ערים וקהילות בימי הביניים (20 נקודות)

ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת: בגדד אן פראג.

עיר מדגימה – בגדד

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 4-6.

4. מקור – הח'ליפות המוסלמית – תרבות

- א.** הצג שלוש מרכזי פעילות תרבותית מוסלמית שפעלו בבגדד במאה התשיעית ובמאה העשירית, והסבר על מה מעיד קיומם של מוסדות אלה. (10 נקודות)
- ב.** לפניך קטע העוסק בנושא של שו"ת (שאלות ותשובות) שהתפתח בקרב היהודים בח'ליפות המוסלמית בימי הביניים.

בשאלות שהגיעו לשיבות במאות הללו אנו מוצאים תוכן רב ומגוון: אנשים מהודו שואלים למוכן של דיני מקווה, יהודים מוואדי אלקרא שבצפון חצי האי ערב תאבים [רוצים מאוד] לדעת פירושי מילים ומושגים שבתלמוד.

[...] רבים מבקשים מפיהם [של הגאונים] הכרעות הלכה למעשה בשאלות שנתעוררו בחיי היחידים והקהילות. התשובות נאותות [מותאמות] למגמת השאלות, הן מפרשות משנה ברורה ופוסקות הלכה למעשה. מקום שראה גאון צורך להאריך אף האריך. למשל, התשובה הידועה בשם "איגרת רב שרירא גאון" נכתבה (בשנת 987 או 988 לסה"נ) כדי לענות על השאלה של חכמי קירואן "כיצד נכתבה המשנה", אך הגאון סקר בה, לפי מסורות וכתבים שהיו בידו, את תולדות היצירה הרוחנית בכלל, הישיבות, סדריהן וגאוניהן, את הנהגת ראשי הגולה ואף את הצרות והרדיפות מימי המשנה עד ימיו.

[...] ודאות, משמעות בהירה ותקיפות מציינות את תשובותיהם [של הגאונים] על שאלות הפונים אליהם, ולעיתים קרובות מודיעים הם, שפסק זה – "כך הראונו מן השמיים".

(מ' זיו, ח"ה בן ששון, י"מ לנדאו, **דברי הימים**, כרך ב', ימי הביניים, יובל בע"מ, תשל"ט, עמ' 75)

הסבר כיצד באות לידי ביטוי בקטע שתיים מן הדרכים שבאמצעותן תרמו השו"ת (שאלות ותשובות) להמשך הקיום היהודי בח'ליפות המוסלמית בימי הביניים. (10 נקודות)

5. צמיחת הערים בח'ליפות המוסלמית והתפתחותן

- א.** הסבר גורם כלכלי אחד וגורם פוליטי אחד שסייעו לייסודן של ערים חדשות בח'ליפות המוסלמית בימי הביניים. (10 נקודות)
- ב.** העיר המוסלמית בימי הביניים הייתה מחולקת לרבעים. הסבר כיצד חלוקה זו משקפת את הרכב האוכלוסייה ואת המעמדות בעיר. (10 נקודות)

6. היהודים בח'ליפות המוסלמית

- א. מה היה המעמד המשפטי של היהודים בח'ליפות המוסלמית? הסבר שני חסרונות שנבעו ממעמד זה. (12 נקודות)
- ב. תאר את היחס של השלטון המוסלמי אל ראש הגולה, והצג את התפקידים של ראש הגולה. (8 נקודות)

עיר מדגימה — פראג

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 7-9.

7. מקור — היחס כלפי היהודים ומעמדם המשפטי

- א. הסבר את התפיסה הדתית (העיקרון התאולוגי) של הכנסייה בנוגע ליחס של הנוצרים כלפי היהודים. (8 נקודות)
- ב. לפניך כתב זכויות שנתן ליהודים מלך גרמניה היינריך הרביעי בשנת 1090.

ידוע כי יהודים מסוימים: יהודה בן קלונימוס, דוד בן משולם, משה בן יקותיאל וחבריהם, באו לפניו [לעיר] שפיירא וביקשו שנקבלם ונשאירם תחת חסותנו, אותם ואת ילדיהם ואת כל אלה המייחלים על ידיהם לחוקים, והנאמנים שלנו יואילו לשקוד ולדעת כי אומנם כך עשינו. [...] לפי זה פוקדים ומצווים אנו במאמר המלך של הוד רוממותנו:

שום אדם הנושא משרת כבוד או סמכות תחת שלטוננו המלכותי, יהיה זה קטן או גדול, בן חורין או עבד, אל נא ידריך מכאן ואילך את מנוחתם [יטריד אותם] ואל יפגע בהם על ידי מעשי עוול בהזדמנויות כלשהן...

ואם יהיה ליהודים דבר ריב או משפט לשפוט ביניהם לבין עצמם, יוכיחו וישפטו ביניהם השווים להם ולא אחרים.

[...]

ואם יתעוררו ביניהם או נגדם האשמות או סכסוכים משפטיים קשים, יובאו הם לפני הבישוף [שליט העיר] למען יושם לכך קץ על ידי שיפוטו.

מלבד זאת, הם יהיו רשאים למכור את ינם, את משקאותיהם המעורבים (מדבש ודבלים) ותרופותיהם לנוצרים, וכפי שאמרנו קודם לכן, אף אחד לא יגבה מהם (כסף), סוסים לאנגריא [החרמה] או כל מס ציבור או מס יחיד.

וכדי שסמכות הזכויות הללו תישאר בתוקפה לכל הדורות, ציוונו לכתוב את התעודה הזאת ולחתום עליה בטביעת חותמנו.

(ב"צ דינור, ישראל בגולה, א1, עמ' 174-175. בתוך: מ' בן ששון וא' גרוסמן, הקהילה היהודית בימי הביניים, מרכז זלמן שזר, תשמ"ח, עמ' 27)

— הסבר כיצד באים לידי ביטוי בקטע שלוש מן היתרונות של המעמד המשפטי של היהודים בעיר הנוצרית בימי הביניים.

— הצג חיסרון אחד של מעמד זה, על פי מה שלמדת.
(12 נקודות)

8. פראג

- א.** הסבר שלושה גורמים שערכו את ההתפתחות של העיר פראג עד המאה ה-16. (10 נקודות)
- ב.** הצג שתי פעולות של הקיסר רודולף השני (1576-1612) בתחומי התרבות והמדע, והסבר את תרומתן לפריחה של פראג. (10 נקודות)

9. הקהילה היהודית

- א.** הצג שתי תקנות של רבנו גרשום מאור הגולה, והסבר את החשיבות של אחת מהן. (10 נקודות)
- ב.** הצג את אמצעי האכיפה (ענישה) שהיו להנהגה של הקהילות היהודיות באירופה הנוצרית בימי הביניים, והסבר כיצד סייעו אמצעי האכיפה לשמירה על הקיום היהודי בגולה. (10 נקודות)

פרק שני — לאומיות וציונות (30 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 10-13 (לכל שאלה — 15 נקודות).

שים לב: בפרק זה יש שתי שאלות מקור.

10. מקור — מאפייני התנועה הלאומית

א. לפניך השיר "התקווה", שהיה ההמנון הלאומי ביישוב היהודי ובתנועה הציונית בסוף המאה ה-19, ולימים היה להמנון של מדינת ישראל. השיר "התקווה" מבוסס על השיר "תְּקוּתֵנוּ" מאת נפתלי הרץ אימבר.

התקווה / נפתלי הרץ אימבר

כָּל עוֹד בְּלֵבב פְּנִימָה

נִפְשׁ יְהוּדֵי הוֹמִיָּה,

וּלְפָאֲתֵי מוֹזָרָה, קְדִימָה,

עֵין לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה,

עוֹד לֹא אָבְדָה תְּקוּתֵנוּ,

הַתְּקוּהָ בַת שְׁנוֹת אֲלֵפִים,

לְהִיזוֹת עִם חֶפְשֵׁי בְּאֲרָצֵנוּ,

אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם.

הצג שלוש מן המאפיינים שמלכדים את בני אותו לאום, והסבר כיצד שניים מהם באים לידי ביטוי בשיר התקווה. (8 נקודות)

ב. הסבר שתי נקודות דמיון והבדל אחד בין התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19 ובין התנועה הלאומית היהודית בראשית דרכה. (7 נקודות)

11. מקור — המאבק למימוש יעדי הלאומיות

- א. הסבר שניים מן הגורמים שעייכבו את מימוש המטרות של המאבק הלאומי באחת מן הארצות האלה: יוון, פולין, איטליה, גרמניה. (7 נקודות)
- ב. לפניך קטע מאת הסופר משה סמילנסקי שחי בארץ-ישראל בתקופת מלחמת העולם הראשונה. בקטע הוא מתאר את המחלוקת ביישוב היהודי בנוגע לארגון ניל"י.

בעת ובעונה אחת התחילו שוב מתלחשים ומדברים על דבר "הריגול". הממשלה [...] מתחקים על [מחפשים את] עקבות המרגלים העברים. ובתוך הקהל העברי התחילו מראים באצבע על קבוצה ידועה של אנשים המתעסקת בריגול. יש אומרים, כי מחובת הציבור למוסרם לךשות [לשלטונות] ולהציל את היישוב ואת כבודו. ויש אומרים, כי אסור למסור לגרדום [עמוד התלייה] אף מרגלים... ובייחוד אם הריגול נעשה לטובת הצבא, שהכול מצפים לו כאל גואל ומשחרר. והלבבות נבוכים. יש מספרים ב"סוד" כי המרגלים הביאו זהב לטובת המהגרים [העולים] ולטובתם של מוסדות ציבוריים. תחילה קיבלו המוסדות את הכספים, ולבסוף פחדו ומיאנו [סירבו] לקבל אותו והכסף נשאר בידיים פרטיות. (מ' סמילנסקי, זכרונות. בתוך: 'ז' זינגרוב וז' בוים, "להיות עם חופשי" — מגולה לתקומה לאומית, כרך שני, הוצאת כנה כרטא, 1988, עמ' 47)

- הצג על פי הקטע את העמדה של כל אחד מן הצדדים במחלוקת.
- הסבר שניים מן הנימוקים שמובאים בקטע: נימוק אחד לכל עמדה. (8 נקודות)

12. דרכי הפעולה של התנועות הלאומיות

- א. הצג שתי דרכי פעולה שנקטו התנועות הלאומיות במאה ה-19 לקידום מטרותיהן. (6 נקודות)
- ב. הסבר מה הייתה, על פי הרצל, דרך הפעולה הרצויה לקידום המטרות של התנועה הציונית, והצג שני צעדים שנקטו הרצל כדי לממש את דרך הפעולה הזאת. (9 נקודות)

13. היישוב היהודי בארץ-ישראל בשנים 1882-1914

- א. הצג שלוש מן הסיבות לעליית יהודים לארץ-ישראל בשנים 1882-1914. (6 נקודות)
- ב. לפניך רעיונות שהעולים בתקופה זו ניסו להגשים:
"כיבוש העבודה", "כיבוש השמירה", "החייאת השפה".
- הסבר אחד מן הרעיונות האלה, והצג שני קשיים של העולים להגשים אותו. (9 נקודות)

פרק שלישי — המאבק על הקמת מדינת ישראל (25 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 14-16.

14. מקור — שלטון המנדט הבריטי והיישוב היהודי (בשנים 1945-1947)

א. לפניך קטע מאיגרת ששלחו נציגי היישוב אל מלך בריטניה בחודש ינואר 1946, במחאה על מדיניות בריטניה בארץ-ישראל.

הוד מעלתך,

אנו, החתומים מטה, נציגי היישוב העברי, חברי הוועד הלאומי, שליחי העיריות, הקהילות, המועצות המקומיות והמשקים החקלאיים, באים להביע באמצעותך את מחאתנו העמוקה לממשלת הוד מלכותו, בתור ממשלת המנדט על ארץ-ישראל, על הפסקת העלייה [...].

אנו, נציגי היישוב העברי בארץ-ישראל, רואים בהפסקת העלייה [...] התנכרות מדהימה לשליחות אינטרנציונלית [בין-לאומית] גדולה, אשר בריטניה נטלה על עצמה; לסייע בידי העם היהודי לשוב ולהקים לו את ביתו במולדתו ולהיות לעם ככל העמים. [...]

אנו, נציגי היישוב העברי, יודעים, כי צדקנו בריבנו. אנו יודעים, כי שירתנו נאמנה את מלחמת החירות של העולם; מיטב בחורינו ובחורותינו הלכו נדבה [התנדבו] אל הצבא הבריטי, בהתגברם על מכאוב "הספר הלבן" של שנת 1939 וגזרותיו, הקיימות עדיין ועומדות, זה תשעה חודשים לאחר גמר המלחמה. אנו יודעים, כי בפני שרידי חרב היטלר, אשר אכלה מיליונים מאחינו - נעולים השערים. [...]

הוד מעלתך!

אנו, נציגי היישוב העברי, מוסרים לידך את האיגרת הזאת, אשר דבריה העצורים [מאופקים] אינם מוסרים אף מעט מסערת רוחנו, להמציאה לממשלת הוד מלכותו. אנו דורשים: פתיחת שערי הארץ לאתגר [מייד] לעליית שרידינו בלי כל הגבלה; [...] קיום הבטחות הקודש, אשר ניתנו לעם היהודי, ועידודו בדרך גאולתו האחת והיחידה.

ירושלים, י"ג בשבט תש"ו, 5/1/1946.

(א' מורגנשטרן [עורך], עלייה, התיישבות ובנין הארץ, משרד החינוך ואוניברסיטת בר-אילן, תש"ס, עמ' 317)

הצג על פי הקטע את עמדת נציגי היישוב היהודי בנוגע למדיניות בריטניה בארץ-ישראל, והסבר שתי עובדות היסטוריות שהובאו בקטע לחיזוק עמדה זו. (14 נקודות)

ב. מה הייתה "תנועת המרי העברי"?

מדוע היא פעלה זמן קצר בלבד? הבא שתי סיבות.

(11 נקודות)

15. החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר 1947

- א. — הצג את הפעילות הדיפלומטית של היהודים לגיוס מדינות שיתמכו בתוכנית החלוקה שנידונה באו"ם בכ"ט בנובמבר 1947.
- הסבר את **האינטרסים** של ארצות הברית לתמוך בתוכנית זו.
(12 נקודות)
- ב. הסבר חיסרון אחד ושני יתרונות של תוכנית החלוקה מנקודת המבט של **היישוב היהודי**. (13 נקודות)

16. מלחמת העצמאות

- א. הסבר שני הבדלים ונקודת דמיון אחת בין השלב הראשון של מלחמת העצמאות (מפרוץ המלחמה עד יום 14/5/1948) ובין השלב השני של המלחמה (מיום 15/5/1948 עד סוף המלחמה). (14 נקודות)
- ב. — הסבר את החשיבות של הקמת צה"ל במהלך מלחמת העצמאות.
- הצג את המניעים של הדרוזים להצטרף לצה"ל בזמן המלחמה.
(11 נקודות)

פרק רביעי — סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל (25 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-20.

17. מקור — מלחמת ששת הימים (1967)

- א.** הסבר שלושה מן הגורמים שהובילו לפרוץ מלחמת ששת הימים. (10 נקודות)
- ב.** עיין בנספח א שבו מפה של גבולות מדינת ישראל לפני מלחמת ששת הימים ולאחריה. —
הצג והדגם **על פי המפה** את ההישגים של מדינת ישראל עם תום המלחמה.
— הסבר שני קשיים שהתעוררו בעקבות הישגים אלה ובאים לידי ביטוי **במפה**. (15 נקודות)

18. מקור — מלחמת יום הכיפורים (1973)

- א.** מדינת ישראל הופתעה כאשר פרצה מלחמת יום הכיפורים. בנספח ב מוצגת קריקטורה של המאייר קריאל גרדוש (דוש) שפורסמה בעיתון "מעריב" בתחילת המלחמה. עיין בה והסבר כיצד היא מבטאת את מצבה של ישראל בעקבות ההפתעה. הבא בתשובתך שתי דוגמאות מן הקריקטורה. (14 נקודות)
- ב.** הסבר את ההשפעה של מלחמת יום הכיפורים על מדינת ישראל בשנים מן התחומים האלה: חברה, כלכלה, פוליטיקה, ביטחון. בתשובתך הבא שתי דוגמאות **לכל אחד** משני התחומים. (11 נקודות)

19. דה־קולוניזציה; גורל היהודים בארצות האסלאם

- א.** מהו תהליך הדה־קולוניזציה? הצג שני מאפיינים של תהליך זה. (12 נקודות)
- ב.** הסבר שני גורמים (מלבד דה־קולוניזציה) שהשפיעו על מצב היהודים בארצות האסלאם משנות הארבעים עד סוף שנות השישים של המאה ה־20. הדגם את ההשפעה של אחד מן הגורמים שהסברת על היהודים במדינה שלמדת עליה. (13 נקודות)

20. עלייה וקליטה במדינת ישראל

- א.** הסבר שתי סיבות לעלייה למדינת ישראל מאירופה בשנות החמישים, ושתי סיבות **אחרות** לעלייה מארצות האסלאם בתקופה זו. (13 נקודות)
- ב.** יש הטוענים כי מדיניות "כור ההיתוך" תרמה להתגבשות של חברה חדשה ומלוכדת במדינת ישראל, ואחרים טוענים כי מדיניות "כור ההיתוך" יצרה פערים ומתחים בחברה הישראלית. הצג את עמדתך בעניין זה ונמק אותה. בתשובתך התבסס על עובדה היסטורית אחת. (12 נקודות)

בהצלחה!

נספח א לשאלה 17 – מפה

גבולות מדינת ישראל לפני מלחמת ששת הימים ולאחריה

נספח ב לשאלה 18 — קריקטורה

תחילת הסוף

(מעריב, 8 באוקטובר 1973, עמוד 5)

* הדמות בקריקטורה היא "שרוליק" המסמל את ישראל.